

Nina Spicijarić Paškvan

Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti

Zavod za povijesne i društvene znanosti u Rijeci

Ružićeva 5, HR-51000 Rijeka

nspicijaric@hazu.hr

PRILOG OBRADI TALIJANIZAMA IZ PODRUČJA PRAVA: IZVORI S PODRUČJA LIBURNIJE

Srednjovjekovni su zakoni važan izvor za proučavanje kulture i povijesti određenoga kraja. Usto oni predstavljaju značajna vrela za dijalektološka istraživanja te istraživanja na području kontaktne lingvistike. U ovom se radu obrađuju tri pravna dokumenta s područja Liburnije: *Zakon Grada Kastva* (1400.), *Veprinački zakon* (1507.) i *Zakon kaštela Mošćenice* (1637.). Na temelju provedene analize utvrđuje se zastupljenost talijanizama u navedenim trima dokumentima. Cilj je ekscerpirati te etimološki i leksikološki obraditi dio talijanizama iz semantičkog polja prava. Pojam talijanizam u ovom radu obuhvaća posuđenice iz mletačkog i talijanskog. Uz utvrđivanje neposredne etimologije posuđenica, odredit će se i daleka etimologija leksema.

Ključne riječi: Kastav, Veprinac, Mošćenice, statut, zakon, talijanizmi

1. Uvod

U doba Rimskog Carstva Veprinac, Mošćenice i Kastav dijelom su rimske provincije Dalmacije (Jovanović 2006: 276; Margetić 1997: 11). U ranom srednjem vijeku to je područje naseljeno Slavenima te potkraj 8. stoljeća dolazi pod franačku vlast u okviru Italskog kraljevstva (Munić 1986: 23). Od sredine 10. stoljeća do sredine 11. stoljeća Mošćenice, Kastav i Veprinac pripadali su hrvatskim zemljama, nakon čega to područje počinje mijenjati svoje gospodare: pulski biskupi, grofovi Devinski (od početka 12. stoljeća), grofovi Walsee (od kraja 14. stoljeća) i Habsburgovci (od druge polovice 15. stoljeća).¹ Habsburgovci su krajem 15. stoljeća oformili Kastavsku gospoštiju (kapetaniju) koja, osim Kastva gdje joj je središte, obuhvaća i područje Veprinca i Mošćenica (Munić

¹ Više o povijesti toga kraja v. u Munić 2002; Margetić 1997: 11–14.

2002: 66). U 17. stoljeću Kastavska gospoštija predana je u zalog isusovačkom kolegiju u Judenburgu, a zatim su sva prava prenesena na isusovački kolegij u Rijeci. U 18. stoljeću Kastavska gospoštija prelazi pod upravu carske komore te, uz kratki prekid, u okviru austrijskih nasljednih zemalja ostaje sve do 1918. godine (Trstenjak 2021: 17).

Razdoblje od 12. do 16. stoljeća bilo je vrijeme kodifikacije pravnog i društvenog života u općinama i gradovima primorskih krajeva, i to posebno onih koji su bili pod utjecajem romanske kulture (I. Strohal 1911: 1). Dakle, to je vrijeme nastanka hrvatskih srednjovjekovnih zakona/statuta² koji su bili pisani latinskim, talijanskim i hrvatskim jezicima. Pritom su zakoni pisani hrvatskim jezikom uglavnom koncentrirani na područje Kvarnera (izuzev *Poljičkog statuta* iz 1440.): *Vinodolski zakon* (1288.), *Senjski statut* (1388.), *Krčki statut* (1388.), *Zakon grada Kastva* (1400.), *Veprinački zakon* (1507.), *Zakon kaštela Mošćenic* (1637.), *Zakon trsatski* (1640.) (v. I. Strohal 1911; Munić 2000: 5–6). Navedeni dokumenti predstavljaju dragocjenost u istraživanju (pravne) povijesti, kulture, običaja i jezika kvarnerskoga područja. Njihovo sastavljanje na hrvatskom narodnom jeziku „potvrđuje snagu i samostojnost hrvatskog primorskog etnosa, koji je stranom feudalnom gospodaru uspio nametnuti prihvaćanje temeljnih zakona svoje komune na svom hrvatskom jeziku.” S druge strane, feudalni su gospodari na taj način čuvali red i mir na ovom području (Munić 2000: VII).

2. Analizirani zakoni

U ovom će radu biti više riječi o trima zakonima s područja Kastavske gospoštije napisanima hrvatskom čakavštinom: *Zakonu grada Kastva*, *Veprinačkom zakonu* i *Zakonu kaštela Mošćenic*. Radi se o zakonima triju velikih općina „...koje su sačinjavale jednu zajednicu, a koje su uživale znatne slobodine i prava...” (Šepić 1953: 10).

Najstariji je *Zakon grada Kastva* (1400.) za koji je bilo upitno vrijeme datacije jer do suvremenog čitatelja nije došao u izvornom obliku (usp. Rački 1890: LXXI–LXXVIII; Šepić 1953: 11–12). To je pitanje riješio Jasinski (1924) utvrdivši da je redakcija statuta učinjena u tri maha te da je prvih 25 kapitula zapisano 1400. godine, u vrijeme prelaska kvarnerskih imanja iz ruke Devinaca u ruke Walseeovaca (više v. Munić 1985; Munić 2000: 7–13). Prihvaćeno je mišljenje da je izvornik *Kastavskog zakona* napisan glagoljicom na čakavštini, što potvrđuju i datumi njegovih prijepisa i prijevoda na njemački, talijanski i latinski jezik te prisutnost čakavskih riječi u tim prijepisima (Munić 2000: VI). Glavni dio statuta čini prvih 57 kapitula, a prvih 25 kapitula čine njegovu jezgru (v. Munić 2000: VI). Zatim slijede kapituli (58–73) zapisani u razdoblju od 1546. do 1614. godine te kapituli (74–81) dodani od 1647. do 1652. godine (Trstenjak 2021: 13). Prvi prijepis *Zakona grada Kastva* objavio je Matko Laginja tijekom 1873./1874. u osam brojeva zadarskog pravničko-upravnog lista *Pravo* pod

² Raspravu o uporabi termina zakon ili statut v. u Margetić 2006: 27–31.

naslovom „Kastavski Ustav (1400–1661)” (pretisak v. u: Munić 2000: 25–92). Prvo cjelovito izdanje statuta objavio je Franjo Rački 1890. godine u knjizi *Monumenta historico-juridica Slavorum Meridionalium*. Za tu se objavu poslužio predloškom *Kastavskog statuta* iz Arhiva HAZU,³ što je prijepis majora Mijata Sabljara načinjen 1845. godine prema već učinjenom prijepisu Giambattiste Tomičića iz 1759. godine te prema prijepisu talijanskog prijevoda (Rački 1890: LXXIV–LXXV). O *Kastavskom zakonu* pisali su i Vladimirskij Budanov (1881, 1882), Žontar (1946 – o njemačkom tekstu), Mandić (1956), Munić (1985), A. Margetić (o talijanskom tekstu) (1986–87), L. Margetić (1994a – o njemačkom tekstu, 1994b) itd.

Sljedeći je prema starosti *Veprinački zakon* koji je kodificiran 1507. godine iako su njegove zakonske odredbe mnogo starije, a donijeli su ga „...let gnih 1505..n.....pred crekvu svete Ani, onde sedeći p[očtovani] i razumni muži, župani i starci rečen[oga kaštela] Veprinca...”. Sastoji se od 46 jezgrovitih članaka napisanih kurzivnom glagoljicom dvostrano na tri lista papira na ovećoj četvrtini (Margetić 2007: 9). Danas se njegov prijepis na glagoljici (16. stoljeće) čuva u Arhivu HAZU-a⁴, među zapisnicima s veprinačkog suda koji započinju 1500. godine (Kuzmić 2007: 7; Margetić 1997: 31). Prvi su prijepise *Zakona* na latinicu napravili Anton Cora (tridesetih godina 18. stoljeća)⁵ i Jakov Volčić (1851.). Kasnije prijepise *Zakona* objavljuju i Rački (1890) na ćirilici te R. Strohal (1910) na latinici. Oni su se u svojim prijepisima služili Volčićevim prijepisom te su preuzeli i dosta njegovih grešaka, pri čemu je Strohal neke ispravio. Uz navedene, analizom *Veprinačkog zakona* bavili su se i Vladimirskij Budanov (1881, 1882), Jasinski (1926), Milović (1997), L. Margetić (2007), Kuzmić (2001, 2007) i dr.

Najmlađi od triju zakona jest *Zakon kaštela Mošćenic* sastavljen 1627. godine koji je 1637. godine iz srednjovjekovnih općinskih knjiga prepisao kancelar Stanislav Negovetić (Margetić 2006: 14–15). Iste godine započelo je upisivanje novih odredaba u prijepis zaključno s godinom 1705., a na kraju je naknadno upisana odredba iz 1743. godine (Šepić 1957: 242; Margetić 2006: 13–15). To su ukratko i dijelovi rukopisa (tzv. riječki rukopis)⁶ koji se čuva u Državnom arhivu u Rijeci.⁷ Prijepis je toga rukopisa u 19. stoljeću učinio Jakov Volčić, a rukopis je prvi objavio Žic (1912). Kasnije su ga objavljivali R. Strohal (1912), Kadlec (1914), Šepić (1957) i Milović (1975). Osim navedenog riječkog rukopisa, Margetić (2006: 15–34) za ispravnu analizu *Mošćeničkog zakona* bitnim smatra i

3 Sign. II b 137.

4 Sign. II.d.123.

5 Mandić (1955) navodi da se Volčić pri izradi svojega prijepisa nije služio samo glagoljskim rukopisom, već i Corinim prijepisom na latinicu.

6 Riječki je rukopis iz 1705. godine (Margetić 2006: 24, 34).

7 Zbirka Statuti općine, K-3.

konzultaciju rukopisa koji se nalazi u Arhivu Republike Slovenije⁸ (ljubljski rukopis)⁹ te onoga pohranjenoga u Hrvatskom državnom arhivu¹⁰ (zagrebački rukopis).¹¹ Od riječkog se rukopisa zagrebački razlikuje po tome što sadržava samo prvi dio riječkoga, ali su odredbe u njemu podrobnije (više v. Margetić 2006: 145–153). Ljubljanski, pak, služi za bolju interpretaciju drugog dijela riječkog rukopisa jer sadržava neke odredbe koje u riječkom izostaju. No i riječki rukopis sadrži odredbe koje nema ljubljanski, a i neke je podatke nemoguće protumačiti iz ljubljanskog rukopisa bez konzultacije riječkoga (Margetić 2006: 34).

Opisani zakoni predstavljaju osnovne pravne dokumente triju srednjovjekovnih općina Kastavske gospoštije. Njima se u cilju uređenja društvenih i gospodarskih odnosa kodificira običajno pravo, čime odražavaju cjelokupan način života u srednjem vijeku. Odredbama zakona određuju se odnosi između feudalnih gospodara i njihovih podložnika, obavezna davanja stanovništva te vlastelinski prihodi, ali i kazne za počinjena nedjela te načini raspodjele uplaćenih globa. Budući da se radi o općinama koje su stoljećima imale zajedničkog feudalnog vladara, navedena tri zakona imaju mnoge zajedničke karakteristike pa se nerijetko tako i proučavaju (v. Mikuž 1927, Žontar 1946, Jovanović 2016, Trstenjak 2021 itd.).

Njihova je osnovica čakavska, a razlika u stoljećima pri jezičnim se analizama uglavnom ne uzima u obzir jer su tekstovi često nastajali kao rezultat kasnijega prepisivanja pa se ne zna jesu li pritom jezično pomlađivani.

3. Pitanje talijanizama/mletacizama i metodologija analize

Usto što su *Zakon grada Kastva* (ZGK), *Veprinački zakon* (VZ) i *Zakon kaštela Mošćenica* (ZKM) izvori za proučavanje pravne povijesti, kao čuvari hrvatske čakavske pisane riječi predstavljaju građu za lingvističke analize. Budući da je Kastavska gospoštija odavna bila pod utjecajem romanske kulture te latinskog i talijanskog jezika, u ovim se zakonima nalaze brojni latinizmi i talijanizmi. To je tumačenje potvrđeno i u prethodnim radovima koji su se bavili jezičnom analizom navedenih triju zakona. S jedne strane u njima je prisutan određen broj posuđenica, i to poglavito romanskog, tj. talijanskog podrijetla (Šepić 1953: 37–39), a s druge se strane utjecaj talijanskog jezika osjeća u pojedinim konstrukcijama navedenih zakona (npr. umjesto posvojnog pridjeva rabi se *od* + imenica; prisutan je talijanski model računanja (VZ); *za* + infinitiv (Kuzmić 2007: 21–24; Šepić 1953). Pritom je najveći utjecaj talijanskog, tj. mletačkog

8 Sign. Arhiv Republike Slovenije, Vic., fasc. I/127, zap. st. 240 (v zavrtku Lit. M XXXVIII Komuna Mošćenice).

9 V. Margetić (2006: 34, 79–98). Ljubljanski rukopis datira iz 1616. godine te je pisan na njemačkom jeziku. Prvi ga je objavio Simoniti 1994. godine (Margetić 2006: 34).

10 Fond Isusovački kolegij, Rijeka, 53, fasc. 20, 129–13.

11 Zagrebački je tekst sastavljen prije 1661. godine. Više v. u: Margetić 2006: 24, 145–153.

vidljiv u ZKM-u te se „...provlači, više manje kroz cijeli tekst M. z.¹² Utjecaj se njegov osjeća osobito u leksičkom dijelu i u frazeologiji (...). Ali nas i stilizacija nekih mjesta upućuje na talijanski način izražavanja, tako te možemo ne oklijevajući pretpostaviti, da su neki pasusi M. z. bili koncipirani na talijanskom jeziku i potom prevedeni na hrvatski i unijeti u ispravu” (Šepić 1957: 240–241). Budući da je pitanje talijanizama, tj. mletacizama u jezičnim analizama tek dotaknuto, u ovom se radu želi detaljnije analizirati najzastupljenija skupina posuđenica.

Dakle, ovo je istraživanje usmjereno na mletačke i talijanske posuđenice koje pripadaju semantičkom polju prava, tj. na one koje u okviru semantičkog polja prava pripadaju sljedećim semantičkim potpoljima: 1. *Dokumenti i spisi*; 2. *Zahtjevi, molbe, prijedlozi*; 3. *Prekršaji i kaznena djela*; 4. *Tužbe i sporovi*; 5. *Suđenje*. Leksemi su ekscerpirani iz prijepisa navedenih triju zakona objavljenih u Margetić 2006, 2007. U svakom semantičkom potpolju leksemi su navedeni u kanonskom obliku abecednim redom. Pored svakog je termina u zagradi napisano u kojem se od triju izvora nalazi (ZGK, ZKM, VZ). Zatim slijedi značenje na hrvatskom standardnom jeziku uz oprimjerenje iz izvora gdje je termin pronađen.¹³ Leksemi istog korijena navode se pod jednom natuknicom te se razgraničuju dvjema kosim crtama. Fonološke inačice leksema te inačice leksema s različitim prefiksima navode se pod istom natuknicom uz razgraničenje s jednom kosom crtom i broje se kao jedan leksem. Svaki je leksem potražen u Mažuranićevim *Prinosima za hrvatski pravno-povjestni rječnik* (1908–1922). Za utvrđivanje neposredne etimologije konzultirali su se sljedeći rječnici: *Dizionario del dialetto veneziano* (DDV – Boerio, 1998); *Grande dizionario del dialetto triestino* (GDDT – Doria, 1987), *Vocabolario giuliano* (VG – Rosamani, 1999), *Vocabolario della lingua italiana* (Zing – Zingarelli, 2008), a za daleku su etimologiju rabljeni *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika I. – IV.* (ERHSJ – Skok, 1971–1974), *Jadranske etimologije I.–III.* (JE – Vinja, 1998–2004), *Dizionario etimologico della lingua italiana* (DELI – Cortelazzo/Zolli, 1991), *Dizionario etimologico italiano* (DEI – Battisti/Alessio, 1975) i *Romanisches etymologisches Wörterbuch* (REW – Meyer-Lübke, 1911).

4. Etimološka i leksikološka analiza talijanizama s područja prava

4.1. *Dokumenti i spisi*

kapitul, m. (ZKM, ZGK) ‘članak (zakona, oporuke, ugovora)’¹⁴...*su koncedili, da takav kapitul za večno spomenutje k ovemu zakonu ima se priložit i pu-*

12 M. z. = Mošćenički zakon.

13 Citati iz izvora navedeni su na sljedeći način: 1. kod primjera iz ZGK-a naveden je broj *kapitula* iz kojeg je primjer; 2. kod primjera iz ZKM-a navedena je stranica na kojoj je primjer, a 3. kod primjera iz VZ-a navedeni su stranica i redak; sve prema Margetić 2006, 2007.

14 Osim navedenoga, ovaj leksem označava i ‘zbor klerika s plovanom’: *Potverdil je gospodin Ivan Rečan, kapitan, da imaju najpervo, dokle jih bude, bit va kapitulu domaći redovnici.* (ZKM: 4v); *...imaju za se imet i vzet tih 12 knet kako se u njegovom kapitule uderži...* (ZGK: 64)

blikat na običajnem meste... (ZKM: 8v); ...verh toga neimejući nijednoga kapitula va ovom statute... (ZGK: 58)

PPPR (487–488) navodi termin *kapitul* u značenjima ‘kaptol, t.j. nadpopovčina’ i ‘poglavje, glava u knjizi, zakonu’. Naveden je i u Zingu (371) *capitolo*, *capitulo* (arh.), VG-u (167) *capitolo*, DDV-u (134) *capitolo*.

- Učena riječ iz lat. *capitulu(m)* ‘mala glava’ (umanjenica od lat. *cāput* ‘glava’), zatim ‘članak, odlomak zakona’, pa tako i knjige (DELI 199; DEI 736; ERHSJ II: 42; REW 1640).

kopija, ž. (ZKM) ‘kopija, prijepis’ *Kopija od šentencije previšnjeg rejimenta... (ZKM: 15v) // kopijat*, gl. (ZKM) / **rekopijat**, gl. (ZKM) / **skopijat**, gl. (ZKM) ‘prepisati’ *Ja Stanislao Negovetić kopijah od knjih verno... (ZKM: 7r) / Budući bil prepisan i rekopijan ovi zdola pisani statut od grada Moščenic... (ZKM: 2v) / ...da ovi zakoni su pravični i pravo skopijani... (ZKM: 7r)*

PPPR (525, 1093) navodi imenicu *kopija* u značenju ‘*prepisan, istovetan primjerak spisa, izprave, listine itd.*’ te glagol *kopijati* i *prekopijati* ‘prepisati’. Imenica je potvrđena u Zingu (558) *còpia* te u VG-u (248) *copia* ‘prijepis, otisak, primjerak, kopija’. Glagol je denominal, a zabilježen je u VG-u (248) *copiar* i Zingu (558) *copiàre* ‘prepisati’ te u Zingu (1898–1899) *ricopiàre* ‘ponovno prepisati’.

- Učena riječ iz lat. *còpia(m)* ‘obilje, mnoštvo, bogatstvo’ (> srv. lat. *copiàre* ‘reproducirati u velikoj količini’), složenica od *co-* i *òps*, *òpis* ‘moć, snaga’ (DELI 281; DEI 1096; ERHSJ II 147; ERHJ I: 478).

kvaderna, ž. (ZKM) ‘notarska knjiga’ *...da svi tištamenti imaju se zapisat kvadernu komunsku... (ZKM: 4v)*

Termin je zabilježen u PPPR-u (577) *kvaderna*. Također je naveden u Zingu (1803) *quadèrno*, *quadèrna* ‘bilježnica’; u GDDT-u (501), VG-u (844) *quaderna* u značenju ‘kvaterno, tj. četvorka na lutriji’ te u DDV-u (543) *quaderna* ‘kvaterno; strofa od četiri stiha’.

- Od lat. *quatèrni*, mn. ‘četiri po četiri’ (odnosi se na uvez listova za pisanje) < *quattuor* ‘četiri’ (DELI 1007; ERHSJ II: 250; DEI 3164; REW 6944).

mrkat se, gl. (VZ) ‘upisati se, ubilježiti’ *Kada pride hlapac o mlade lète z ovca-mi gospodaru, a ni se ovde mrkal... (VZ: 4–32, 33)*

Ovaj je glagol prisutan u PPPR-u (685) *mrkati** ‘ubilježiti’ s VZ-om kao izvorom. Potvrđen je i u Zingu (1319) *marcàre*, GDDT-u (359) i VG-u (590) *marcar* ‘označiti, obilježiti’.

- Radi se o denominalu iz tal. *màrca* ‘oznaka’ < germ. *Marka* ‘znak; granica’. Zapravo se znak obično urezivao na koru drveta kao oznaka granice (DELI 718; REW 5364; DEI 2360–2361; ERHSJ II: 378).

nota, ž. (ZKM) *dat na notu* ‘dati na znanje’: *I saki, ki koliko plati, oće činit po običaju notu ili senjal... ‘napraviti bilješku ili znak’ (ZKM: 18v)*

PPPR (755) navodi termin *nota* u značenju ‘*znamen, obilježje, pak po tom ogovor, sramota, prikor*’. Riječ je potvrđena u Zingu (1481–1482) *nòta* ‘znak, bilješka, opaska, napomena’, DDV-u (443) *nota* ‘bilješka’ te u VG-u (687) *nota* ‘(školska) ocjena’.

- Iz lat. *nòta(m)* ‘znak’ nejasne etimologije (DELI 810–811; REW 5962; ERHSJ II: 525; DEI 2602).

pat, m. (ZGK) ‘pogodba, ugovor’ *Ošće, takajše nisu deržani nijedni pati na prodavanje u noći...* (ZGK: 21)

PPPR (901) navodi termin *pat* u značenju ‘*ugovor, uvjet, pogodba itd.*’, a kao jedan od izvora navodi se ZGK. Potvrđen je i u Zingu (1606) *pàtto*; VG-u (749), DDV-u (482) i GDDT-u (442) *pato* ‘ugovor, pogodba’.

- Iz lat. *pàctu(m)*, što je poimeničen sr. r. part. proš. od gl. *pacīscor* ‘ugovori-ti’ istog korijena u praindoeuropskom kao i *pāx, pācis* ‘mir’ (DELI 895; v. DEI 2808; ERHSJ II: 619; REW 6138).

punat, m. (ZKM) ‘točka, bilješka’ *Komun mošćenicki ima se regulat i služiti va sveh oveh punteh, ki bi jih pristali.* (ZKM: 20r); *Ovi zakon zdola upisani nesamo oće uzderžat punti od starih kvaderni ispisani...* (ZKM: 1r)

PPPR (1196) sadržava natuknicu *punat* te upućuje na natuknicu *privoljeti* pod kojom se nalazi citat s riječju *punat* iz ZKM-a. Ova je imenica u značenju ‘točka’ potvrđena u GDDT-u (497), VG-u (838–839) *punto* i u Zingu (1797–1798) *pùnto*.

- Iz lat. *pūntu(m)* ‘ubod’, što je poimeničen part. proš. gl. *pūngere* ‘ubosti’ te mu je prvotno značenje ‘ubod, rupica’ prešlo i na ‘točka’ (DELI 1002; REW 6847; ERHSJ III: 75, 76; DEI 3151).

senjal, m. (ZKM) ‘znak’ *I saki, ki koliko plati, oće činit po običaju notu ili senjal, koliko da...* (ZKM: 18v)

PPPR (1300) ima navedene dvije natuknice *sên(j)al* i *sênjal* u značenju ‘znak, znamenje’, a kao izvor se navodi i ZKM. Termin je potvrđen i u VG-u (996) *segnal* (Rijeka) te u Zingu (2076) *segnàle* ‘znak, signal, znamenje, obilježje’.

- Iz ksn. lat. *signāle*, što je poimeničen prid. *signālis* ‘koji služi kao znak’ (> hrv. *signalni*) < *sīgnum* ‘znak’ (DELI 1175–1176; ERHSJ III: 221; DEI 3442; REW 7904a).

škrit, m. (ZKM) ‘spis, pismo, pravni akt’ *Dužan je kanceler, ale ki bude pod njim, pisat tištamenti, škriti, zveden’ja...* (ZKM: 2v)

Riječ je potvrđena u VG-u (986) *scrito* i Zingu (2062) *scritto* ‘pismo, rukopis, spis’.

- Imenica *scrit(t)o* je poimeničen part. proš. gl. *scrivere* < lat. *scribere* ‘pisati’ (lat. *scrīptu(m)*) > hrv. *skripta*) (DELI 1169; DEI 3425; ERHSJ III: 270).

štatut, m. (ZKM, ZGK) ‘statut’ // **štatat**, gl. (ZKM, ZGK) ‘odrediti’ ...*ovi zdola pisani štatut od grada Mošćenic...* (ZKM: 2v), ...*verh toga neimejući*

nijednoga kapitula va ovom statute... (ZGK: 58); ...tako statujući i zakon čine... (ZKM: 7r); ...i tako odsada unapervo narejujemo i statujemo da veliko meso... (ZGK: 65)

Imenica *statut* je u PPPR-u (1431) potvrđena kao latinizam jednako kao i u HJP-u *statut*. No riječ je potvrđena i u Zingu (2236) *statùto* ‘statut, pravila, ustav’ uz gl. *statuìre* ‘utvrditi, odrediti, narediti (zakon), arh. postaviti’. Vjerojatno se radi o talijanskom posredništvu.

- Tal. *statuto* učena je riječ iz lat. *statūtu(m)* ‘odlučka, dekret’, što je part. proš. gl. *statūere* ‘utvrditi’ (> tal. *statuire* ‘odlučiti’; u toskanskom administrativnom jeziku 14. stoljeća rabio se i oblik *statuare*) < lat. *stātus* ‘stanje, položaj’ (DELI 1269–1270; DEI 3622).

tištament, m. (ZKM) ‘oporuka’ *...da svi tištamenti imaju se zapisat kvadernu komunsku... (ZKM: 4v)*

Ovaj je termin potvrđen u PPPR-u (1450) *testamenat*, *teštamenat*, *testamenat* itd., *tistamenat* itd. ‘oporuka’ te u VG-u (1150) *testamento* i Zingu (2349) *testaménto* u istom značenju.

- Iz lat. *testamēntu(m)*, apstraktum od gl. lat. *testāri* ‘(po)svjedočiti, (po)tvrditi’, denominal od *tēste(m)* ‘svjedok’. Lat. *testamēntu(m)* je zapravo javni iskaz ispred narodne skupštine kao svjedoka (DELI 1335; ERHSJ III: 463; DEI 3774).

4.2. Zahtjevi, molbe, prijedlozi

pretendit, gl. (ZKM) ‘iskati, zahtijevati, tražiti’ *...ako bi ki od oveh kmet ili druga kondicijona človek pretendil... (ZKM: 14r)* // **pretenžijon**, m. (ZKM) ‘pretenzija, isticanje prava, ambicije prema čemu’ *Od deferencije i pretenžijona meju ocem Frančiškom Antonellom... (ZKM: 15v)* // **preteža**, ž. (ZKM) ‘zahtjev, traženje’ *Ki kapitan je potvrdil ovo ukranjajuć takovu pretežu gospošćine i kamore. (ZKM: 3v)*

Glagol *pretendit* zabilježen je u PPPR-u (1109) u značenju ‘*htjeti, iskati, tražiti*’. Naveden je u istom značenju (uz ostala) u Zingu (1750–1751) *pretèndere*; VG-u (829) i GDDT-u (492) *pretènder*, a u DDV-u (533–534) *pretender* znači ‘umišljati si’. Imenice su potvrđene u DDV-u (534) *pretèsa*, *pretensìon*, VG-u (829) *pretenfion* i Zingu (1751) *pretensióne*, *pretèša* ‘zahtjev, traženje’.

- Tal., mlet. *pretesa* je poimeničen part. proš. ž. r. tal. gl. *pretendere* < lat. *praetèndere* ‘držati ispred sebe, naprijed pružiti’, složenica od pref. *prae-* ‘pred’ i *tèndere* ‘držati’. *Pretension(e)* je iz lat. *praetènsus*, što je part. proš. od lat. *praetèndere* (DELI 977; ERHSJ III: 37; DEI 3074).

proponit, gl. (ZKM) ‘predložiti’ *...i nove tužbi ili agraviji, ki bi imeli suprot kapitanu, da jih najpreja propone i pernesu pred oca rektura... (ZKM: 13r)*

Ovaj je glagol potvrđen u VG-u (832), DDV-u (537), GDDT-u (493) *propòner* i u Zingu (1774) *propórre* ‘predložiti, predlagati’.

- Iz lat. *propōnere* ‘položiti pred’, složenica od *prō* ‘ispred, pred’ i *pōnere* ‘položiti’ (DELI 990; v. ERHSJ III: 7; DEI 3107).

šuplikat, gl. (ZKM) ‘pokorno moliti’ ...*šuplikat pred Cesarovu Svetlost...* (ZKM: 1v)

Ovaj je glagol zabilježen u Zingu (2284) *supplicāre* ‘(pokorno) moliti, pro-siti, zaklinjati’.

- Iz lat. *supplicāre* iz lat. prid. *sūpplice(m)* ‘pokorno moleći, koji moli’, složenica od pref. *sūb-* i *-plex*, istoga korijena kao i *plēctere* ‘savijati, nabrati’ (DELI 1299; DEI 3680; usp. ERHSJ I: 719).

4.3. Prekršaji i kaznena djela

beštemijat, gl. (ZKM) ‘psovati, kleti’ *Da nijedan nima beštemijat, ni klet se z Bogom...* (ZKM: 10v)

Ovaj je glagol zabilježen u Zingu (275) *bestemmiāre*, DDV-u (77, 79) *bestemiār*, *biastemār* te u GDDT-u (68) i VG-u (87) *bestemar* u značenju ‘kleti, psovati, huliti, proklinjati’.

- Iz vulg. lat. *blastemāre*, za crkv. lat. *blasphemāre* < grč. *βλασφημέω* (*blasphemēō*) ‘opsovati, uvrijediti, grditi’ (DELI 134; Zing 275; ERHSJ I: 141; GHR 156; REW 1156).

falš, prid. (ZKM) ‘lažan’ ...*ki bi deržal falšu meru, i daval krivu meru...* (ZKM 3r) // **falšitad**, ž. (ZKM) ‘laž; lažni iskaz, krivotvorenje podataka’ *Ki kapitul budući od velike potrebi i konšideracijoni za remedijat takove falšitadi...* (ZKM: 8v)

Pridjev je naveden u PPPR-u (303) *falas*, *fals* ‘lažan’ te u konzultiranim rječnicima: Zingu (842) *falso*, DDV-u (259), GDDT-u (223) i VG-u (333) *falso*. Imenica je ovjerena jedino u Zingu (842) *falsità*, *falsitàde* (arh.), *falsitàte* (arh.) ‘lažnost, himbenost, laž’.

- Predlošci za talijanske riječi jesu lat. *falsitàte(m)* iz *fālsus* ‘lažan’, part. proš. od lat. *fāllere* ‘učiniti da što padne; prevariti’ (DELI 414–415; Zing 842; ERHSJ 504; DEI 1590; REW 3171).

karminal, m. (ZGK) / **kriminal**, m. (ZKM) ‘kriminal, zločin’ ...*Ti imenovani od Veprinca i Mošćenice jesu dužni vsakoga človika od karminala...* (ZGK: 48); ...*a od šentencije, kada ju prošte, šoldini četiri, ke nisu od kriminala...* (ZKM: 2v)

Ovaj je leksem naveden u DDV-u (209) *crimīnāl*, VG-u (266) *criminal* ‘zločin’ te u Zingu (591) *crimīnāle* ‘prid. zločinski; im. zločinac; im. arh. zločin’.

- Talijanski su predlošci nastali poimeničenjem pridjeva ksn. lat. *crimīnāle(m)* ‘koji se odnosi na zločin, kriminalni’ iz *crīmen*, *crīminis* ‘optužba’, kasnije ‘zločin’ (DELI 297; ERHSJ I: 196; DEI 1157; ERHJ I: 502).

kuštion, ž. (ZGK) ‘svađa’ ...*ki koli bi va tom samnje učinil ku tatbinu ili kuštion...* (ZGK: 26)

Ovaj se termin navodi u PPPR-u (577) *kustion*, *kustijon* te je kao jedan od izvora naveden ZGK. Zabilježen je u DDV-u (215) *custiòn*, GDDT-u (503) *quistion*, VG-u (285) *custion*, *cus'cion* te u Zingu (1816) *questiòne*, *quistiòne* (arh.) ‘pitanje, prepirka, spor, rasprava, razmirica’.

- Talijanski su predlošci iz učene lat. riječi *quaestiōne(m)* < *quāerere* ‘tražiti, pitati’ (> tal. *chiedere* ‘pitati’) (DELI 1013; DEI 3178).

napoštu, pril. (ZKM) ‘namjerno, s namjerom’ ...*ki bi hoteći napoštu i po nezamaršćine pasal živinu po ljuskeh vinogradeh...* (ZKM: 4v)

PPPR (1046) navodi ovaj primjer pod natuknicom *pošta* (2) te je kao izvor naveden i ZKM. Ovaj djelomični kalk nastao je od hrvatskog prijedloga *na* i talijanizma *pošta*, prema predlošku: *appòsta*, *a pòsta* (arh.) (Zing 160), *apòsta* (VG 30), *aposta* (GDDT 32, DDV 39, 528) ‘hotimice, namjerno, baš, upravo’.

- Radi se o kalku iz tal./mlet. *ap(p)osta*, što je složenica od prijedloga *a* i im. *posta* ‘određena točka, mjesto’ < lat. *pōsita*, sr. r. mn. ‘utvrđena, fiksna mjesta’ (DELI 962; DEI 257; ERHSJ III: 7).

škandal, m. (VZ) / **skandal**, m. (ZGK) ‘tuča, zbrka’ ...*da bi se od sada napreda ki koli škandali mejū plkom zgaēli...* (VZ 1–13, 14) / ...*ako bi ki goder u grade ali na kontrade skandal stvoren...* (ZGK: 35)

Ova je riječ navedena u PPPR-u (1314) *skandal*, *skandao*, *škandal*, itd. ‘*smutnja, zadjeva, zabava, spačka, sablazan itd.*’ te su kao izvori navedeni ZGK i VZ. Potvrđena je u VG-u (958) *scàndalo* (fijum.), GDDT-u (577) *scandal* ‘velika buka’, Zingu (2022–2023) *scàndalo* ‘zbrka, skandal, velika buka’.

- Riječ *scandal(o)* je iz ksn. lat. *scāndalu(m)* ‘zapreka, smetnja’ < grč. *σκάνδαλον* (*skándalon*) ‘klopka, kamen spoticanja’ (DELI 1142; ERHSJ III: 256; GHR 767; DEI 3369).

4.4. Tužbe i sporovi

akuža, ž. (ZGK) ‘optužba, sudska tužba’ ...*zač njemu od vsake akuže ta dva sudca davata polovicu takove peni...* (ZGK: 57) // **kužat**, gl. (ZKM, ZGK, VZ) ‘tužiti’ ...*a ki tuži ale kužuje L 5.* (ZKM: 5r); ...*ke peni gre četerti del onome ki kuža...* (ZGK: 65); ...*to grē edan del gdi, a drugi županu, treti onomu ki bi kužal.* (VZ: 2/29–31) // **kužadur**, m. (ZKM) ‘tužitelj’ ...*od ke peni gre kužaduru polovica...* (ZKM: 6r)

Sva su tri leksema zabilježena u PPPR-u (2, 577, 1478) uz potvrdu da se pojavljuju i u statutima koji se obrađuju u ovom radu. Obje su imenice deverbalni. Prva je prisutna u Zingu (39) *accùsa* ‘optužba, prijava’ te u GDDT-u (17) *acusà* u značenju ‘optužba, prijava’. Druga je prisutna u tal. *accusatore* (Zing 39), no riječ je o mletačkoj posuđenici iz **acusador*. Glagol je ovjeren u DDV-u (23)

acusàr; VG-u (5) i GDDT-u (17) *acusar/acușar* te u Zingu (39) *accușare* u značenju ‘tužiti, kriviti’.

- Gl. *accusar(e)* je iz lat. *accusāre* ‘tužiti’ složenica od pref. *ād-* i *causāri* ‘iznositi izgovore’ (< *cāusa* ‘uzrok, razlog’) (DELI 14, 15; JE I: 15).

deferencija/diferencija, ž. (ZKM) ‘razilaženje u mišljenju; spor, razmirica’ ...*diferencije pred V(eličanstvo) c(esarovo) i pred višnji rejiment...* (ZKM: 11r)

Ovaj je termin zabilježen u PPPR-u (207) *deferencija, diferencija* u istom značenju kao i natuknica. Bilježe je i DDV (221) *defereza*, VG (293, 308) *defereza* ‘razlika’, *diferenza* ‘razlika, spor’, *diferenzia* ‘spor’ te Zing (666–667) *differenza, differenzia* (arh.) ‘razlika, neslaganje, spor’.

- Iz lat. *differēntia(m)* ‘razlika, različitost’ (prijevod od grč. *διαφορά (diaphorá)* ‘razlika’) < *diffēre* ‘nositi (*fērre*) s jedne na drugu stranu (*dis-*), tj. raznositi’, dakle ‘razlikovati se’ (DELI 336; Zing 666–667; ERHSJ I: 389; GHR 204; DEI 1296).

kauža, ž. (ZKM) ‘spor, parnica’ *Da va sveh kaužah i stvari kriminalskih imajte župan i sudac ordinarij...* (ZKM: 10r)

Ova je imenica zabilježena u DDV-u (149) *causa*, VG-u (191) *cāufa* te u Zingu (407) *cāuša* ‘parnica, spor’.

- Iz lat. *cāusa(m)* ‘uzrok, razlog; izgovor, izlika’ (> tal. *cosa* ‘stvar’) (DELI 218; DEI 822; ERHSJ II: 66; REW 1781).

kontra, pril. (ZKM) ‘protiv’ *I oni agraviji, ki bi bili kontra postavni od kapitana, d’imaju bit najpervo proponjeni ocu rektoru kako šuperijoru...* (ZKM: 12r)

Ovaj je prilog potvrđen u GDDT-u (171), VG-u (245) *contra* te u Zingu (543) *cóntro, cóntra* (arh.) ‘protiv, nasuproš’.

- Iz lat. *cōntra* ‘protiv, nasuproš’ (DELI 275; ERHSJ II: 141; DEI 1078; REW 2187).

4.5. Suđenje

arbitrij, m. (ZKM) ‘presuda’ ...*da ima platit marak 5 i škodu i kaštigan bit na život na volju i arbitrij od pravde...* (ZKM: 6v)

U ZKM-u se radi o sintagmi *arbitrij od pravde* u značenju ‘sud’ (v. PPPR 1079 s. v. *pravda*). Ovaj je leksem naveden u tal. *arbitrio, albitrio* (arh.), *albitro* (arh.) ‘sud, samovolja’ (Zing 166) i za Motovun *arbetraio* ‘sud (presuda suca)’ (VG 34).

- Iz lat. riječi *arbitriu(m)* ‘presuda, sud, odluka’ < *ārbiter* ‘očevidac; sudac’ (DELI 68; Zing 166; DEI 268).

dikjarat, gl.¹⁵ (ZKM) ‘izjaviti’ / **dikjarat se**, gl. (ZKM) ‘izjasniti se’: *I tako ordinaše i dikjaraše po kreposte od zakona i po svaki drugi bolji način.*

15 U tekstu na jednom mjestu piše (12v) *dijarali: I da Kazljani, tako i oni od Mošćenic i Veprinca još popervo su se dijarali Kazljani da imaju plaćati...*

(ZKM: 9v) /...i da ti Kazljani, kako i Mošćenecani i Veprinčani, kako su se još popervo dikjarali, da... (ZKM: 11v)

Ovaj je glagol zabilježen u Zingu (662) *dichiaràre, declaràre* (arh.) ‘razjasniti, izložiti; izjaviti; proglasiti, prijaviti’.

- Iz lat. *declarāre* ‘otvoreno razjasniti, proglasiti’, složenica od pref. *dē-* i *clarāre* ‘rasvijetliti’ (< lat. *clārus* ‘jasan, sjajan’ > tal. *chiaro*) (DELI 335; ERHSJ I: 404; DEI 1289).

informacijon, m. (ZKM) ‘informacija’ ...i budući vazeli informacijon sverhu rečeneh tužb... (ZKM 9r) // **informat se**, gl. (ZKM) ‘informirati se, dobiti informaciju’ ...višnji rejiment, budući čul, videl i informal se, koliko v govoren’ju, toliko v pismeh od obeh stran pernešeneh, je otlučil... (ZKM: 15v)

PPPR (437) navodi natuknicu *informacija* u značenju ‘obavijest, uputa’. Natuknica dolazi iz tal. *informazione* ‘obavješćivanje, obavijest, izvještaj, arh. uputa’ (Zing 1123). Glagol je potvrđen u DDV-u (341) *informàr* i Zingu (1122) *informàre* ‘obavijestiti’.

- Iz lat. *informatiōne(m)*, što je deverbale od lat. *informāre*, složenica od *in-* i *formāre* ‘oblikovati’ (< *fōrma(m)* ‘oblik’ < grč. *μορφή* (*morphē*)) (DELI 591; ERHSJ I: 525–526; DEI 2021).

oblig, m. (ZKM) ‘obaveza’ ...i to z obligom, da šuperijoru inaju najprvo... (ZKM: 12r) // **obligat**, gl. (ZKM, ZGK) ‘obvezati’ ...popervo su se obligali, da Kazljani imejte plaćat sako leto rajniš 200... (ZKM: 16r); ...i da rečeni bekari jesu obligani dat najprvo mesa g(ospo)d(i)nu kapitanu... (ZGK: 65)

PPPR (778) navodi sve tri vrste riječi: *oblig, obligan, obligati (se)*. Imenica je potvrđena u Zingu (1493) *obbligò, obligo* (arh.) ‘dužnost, obaveza’, a glagol u Zingu (1199) *obbligàre, obligàre* (arh.), *ubbligàre* (arh.) i DDV-u (446) *obligàr* ‘obvezati, zadužiti, primorati’.

- Imenica je iz tal. *ob(b)ligo*, deverbale od *ob(b)ligare* iz lat. *obligāre* ‘vezati za, obvezati’, složenica od pref. *ōb-* ‘pred, prema, oko’ i *ligāre* ‘vezati’ (DELI 817; ERHSJ II: 537–538; REW 6012a; DEI 2616).

ordin, m. (ZKM) ‘naredba, nalog; red’ *Bi po ordine gospodina kapitana i z ostalemi poštovanemi učinjeno...* (ZKM: 7v); ...i da ima bit sve va dobrem guverne i ordine... (ZKM 17r) // **ordinat**, gl. (ZKM, ZGK, VZ) ‘narediti, odrediti’ *I tako ordinaše i dikjaraše po kreposte od zakona...* (ZKM: 9v); ...za to ordinamo da ta sudca od leta mozita slobodnu penu... (ZGK: 53) / ...i poluk nih buduć svetno komunščak ordinan[i] izabrani od plka Martin Dminčić. (VZ: 1–10, 11) // **ordinarij**, prid. ‘redovan’ (ZKM, ZGK) *prit va ordinarije straže v kaštel...* (ZKM: 9v); *Da župani i suci ordinariji od Mošćenec...* (ZKM: 10r); ...sudci ordinari i ostali svetniki kastavski... (ZGK: 65)

PPPR (838) bilježi imenicu *ordin, urdin* ‘naredba, zapovied, odredba’, gl. *ordinati* ‘narediti, urediti’ i gl. prid. trpni *ordinan* ‘odredjen’ te su kao izvori na-

vedeni ZGK i VZ. Imenica je potvrđena u Zingu (1528) *ordine*, GDDT-u (971) i VG-u (707) *ordine* (GDDT 971), DDV-u (454) *ordene* u značenjima ‘red, naredba; zapovijed, naredba’, a glagol u VG-u (707) *ordenar*, *ordinar* i Zingu (1527) *ordinare* ‘urediti, rasporediti; narediti, zapovjediti’. Pridjev je ovjeren u Zingu (1527) *ordinario*, DDV-u (454) *ordenario* te u VG-u (707) *ordinario*, *ordenario* ‘redovan’.

- U talijanskom/mletačkom su ove riječi nastale iz latinskog. Lat. *ordināre* ‘rediti, dovođiti u red’ (> *ordinar(e)*, *ordenar*) i crkv. lat. *ordināriu(m)* ‘u skladu s redom, redoviti’ (> *ordinario*, *ordenario*) denominali su od lat. *ōrdine(m)* ‘red’ (> *ordine*, *ordene*) (DELI 841; ERHSJ II: 564; DEI 2670; REW 6090, 6094).

parat/part, ž. (ZKM) ‘strana u sporu’ ...*i to sve znan’jem i privoljen’jem od obeh parti na očitem svete.* (ZKM: 18v)

PPPR (895) navodi imenicu *parat* u značenju ‘dio, strana, stranka’. Zabilježena je i u Zingu (1590) *pàrte* ‘dio; strana; prav. stranka’ te u GDDT-u (436), VG-u (740–741) i DDV-u (476) *parte* ‘dio, strana’.

- Iz lat. *pàrte(m)*, istog korijena kao i *pārere* ‘roditi, proizvoditi’ (DELI 884; DEI 2783; ERHSJ II: 607; REW 6254).

prežentat, gl. (ZKM) ‘predstaviti, predočiti’ *Budući popervo razumel i slišal pravice od obeh stran, toliko pismeh prežentane, koliko na glas, je decidil...* (ZKM: 12v) // **prežencija**, ž. (ZKM) ‘prisustvo’ ...*ima se dat račun dvem sucem na preženciju kapitanovu...* (ZKM: 18v) // **prežente: na prežente** (ZKM) ‘prisutan’ *I još odviše ima bit na prežente i pomoć balotat...* (ZKM: 2r)

PPPR (1112) navodi *prežente* ‘pritomnost, pribiće, prisutnost itd.’ uz primjer iz ZKM-a te gl. *prezentati* ‘pokazati, prikazati, na potvrdu podnieti’. Ove su riječi potvrđene i u VG-u (827) *preŋentar* / *preŋenza*, *preŋenzia* / *preŋente*; DDV-u (533) *prezenza* / *presente* i Zingu (1746) *preŋentāre* / *preŋenza*, *preŋenzia* / *preŋente*.

- Iz lat. *praesēnte(m)* od pref. *prae-* ‘pred’, prema modelu *ābsens*, *absēntis* ‘odsutan’. Lat. *praesēntia(m)* (> *presenz(i)a*) i ksn. lat. *praesentāre* (> *presentar(e)*) denominali su od lat. *praesēnte(m)* (DELI 975; Zing 1746; ERHSJ III: 35; DEI 3068–3069).

proces, m. (ZKM) ‘parnica’ ...*tako Kazljani mogu činit proces...*(ZKM: 18v) // **procešat**, gl. (ZKM) ‘sudski goniti’ *Va svete velem i malem nimaju bit acetani ni prijeti leho ljudi vredni i pošteni; a ki su publikamente obrečeni ili procešani, da nimaju mesta.* (ZKM: 19v)

PPPR (1164) navodi termin *proces* u značenju ‘lis, parna, parbeni spisi’. Riječ *proces* je internacionalizam iz latinskog koji je u hrvatski jezik ušao preko njemačkoga. No u ZKM-u se vjerojatno radi o talijanizmu. Glagol je talijanizam. Termini su potvrđeni u DDV-u (535) *processo* i u Zingu (1760–1761) *processo*, *processare*.

- Tal. gl. *processare* je denominal od *processo* < lat. *procēssu(m)* ‘napredak’, što je part. proš. od gl. *procēdere* ‘napredovati, postupati’ (DELI 983; ERHSJ III: 48; DEI 3089).

remedijati, gl. (ZKM) ‘popraviti’ ...*imaju bit pernešene pred oca rektura, kako gospodara, za remedijati, prvo lehno bi se otelo drugamo pojt ili rekurit.* (ZKM: 16v)

U istom je značenju ovaj glagol potvrđen u DDV-u (564) *remediār*, VG-u (881) i GDDT-u (524) *rimerdiar* te u Zingu (1918) *rimediāre, remediāre* (arh. dij.).

- Predlošci za natuknicu potječu iz lat. *remediāre* < lat. *remēdium* ‘lijek, pomoć’, složenica od pref. *re-* i gl. *medeor* ‘liječiti’ (DELI 1078; DEI 3254; ERHSJ III: 126).

skuža, ž. (ZKM) ‘isprika’ ...*da se ima to povratit prez milosti ni skuži...* (ZKM: 4r)

Za leksem *skuza*, *skuža* u značenju ‘isprika’ PPPR (1322) navodi muški rod te ZKM kao izvor. No, radi se o ženskom rodu, a oblik *skuži* je G. jd. ž. r. (v. Lisac 2009: 86). Taj je termin prisutan i u talijanskim rječnicima: *scusa* (DDV 638), *scufa* (VG 991), *scuša* (GDDT 606) te *scùša, escùša* (arh.) (Zing 2067) u značenjima ‘izgovaranje, opravdanje, isprika, izlika’.

- *Scusa* je deverbali od *scusar(e)* < lat. *excusāre* ‘opravdati se’, parasintetička složenica od pref. *ex-* i *cāusa* ‘uzrok, razlog’ (DELI 1171; ERHSJ III: 275; DEI 3432).

žaminancija, ž. (ZKM) ‘ispitivanje, istraga, saslušanje svjedoka’: *A od svake žaminancije, ča je od svakoga svedoka...* (ZKM: 2v)

PPPR (1650) ima pod natuknicom *zaminati* potvrđenu i im. *zaminancija* te je kao izvor naveden ZKM. Riječ je potvrđena u Zingu (803) *ešaminaziōne* (arh.) te u DDV-u (254) *esāminaziōn* ‘ispit, istraga, preslušavanje svjedoka’. Kod riječi *žaminancija* došlo je do ispuštanja početnog *e* te do epenteze *n*.

- Iz ksn. lat. *examinatiōne(m)* < *examinātus*, part. proš. od *examināre* < *exāmen* ‘istraživanje’, N. jd. (DELI 394; DEI 1529; REW 2937; usp. ERHSJ I: 499; JE III: 317).

5. Analiza

Iz triju je pravnih dokumenata ukupno obrađeno 49 leksema podijeljenih u pet semantičkih potpolja: 1. *Dokumenti i spisi* (13); 2. *Zahtjevi, molbe, prijedlozi* (5); 3. *Prekršaji i kaznena djela* (7); 4. *Tužbe i sporovi* (6); 5. *Suđenje* (18). U VZ-u su ovjerena ukupno četiri talijanizma, u ZGK-u 12, a u ZKM-u 44. Dakle, najviše ih je zabilježeno u ZKM-u, što je u skladu s prethodno navedenom Šepićevom tvrdnjom. Valja napomenuti da su pojedini pravni internacionalizmi koji se u rječnicima obično bilježe kao latinizmi u ovom radu svrstani pod talijanizme (npr. *statut, proces*) jer se u tekstovima s ovog područja vjerojatno

radi o mletačkom ili talijanskom posredništvu. Od ukupno 49 talijanizama 31 je ovjeren i u Mažuranićevu rječniku. Pritom su za 13 natuknica kao izvori navedeni i liburnijski zakoni koji se obrađuju u ovom radu. Također je utvrđeno da se sedam leksema nalazi u Kvaderni kapitula lovranskoga (*pat, škrit, dik(i)-jarat, obligat, ordin, ordinat, part*) (v. Spicijarić Paškvan 2014), što je još jedan dokument, tj. zbirka različitih isprava s područja Liburnije.

6. Zaključak

Zakon grada Kastva (ZGK), *Veprinački zakon* (VZ) i *Zakon kaštela Mošćenica* (ZKM) predstavljaju osnovne pravne dokumente triju srednjovjekovnih općina Kastavske gospostije. Kao što je već rečeno, usto što su navedeni dokumenti izvori za proučavanje pravne povijesti, oni predstavljaju i neizostavnu građu za jezične analize. Njihova je osnovica čakavska, ali u sebi sadržavaju i lekseme iz drugih jezika, pri čemu su najzastupljenije riječi iz mletačkoga i talijanskoga. Ovim istraživanjem potvrđena je upravo razmjerno velika zastupljenost mletačkih i talijanskih posuđenica. Njihovom je detaljnijom analizom potvrđeno da su zastupljene i u Mažuranićevu rječniku, ali i da su prisutne u hrvatskim govorima područja Liburnije i Istre te u talijanskim govorima Istre, slovenskog primorja i Furlanije – Venecije Julije. Na kraju, daljnjom etimološkom analizom pokazalo se da su analizirane talijanske i mletačke posuđenice iz semantičkog polja prava većinom porijeklom iz latinskog jezika.

Popis kratica

arh. = arhaizam

crkv. lat. = crkveni latinski

G. = genitiv

germ. = germanski

gl. = glagol, glagolski

grč. = grčki

hrv. = hrvatski

ksn. lat. = kasnolatinski

lat. = latinski

m. = muški rod

mlet. = mletački

mn. = množina

N. = nominativ

part. proš. = particip prošli

prav. = pravni termin

pref. = prefiks

prid. = pridjev

sr. r. = srednji rod

srv. lat. = srednjovjekovni latinski

s. v. = pod natuknicom

tal. = talijanski

usp. = uspoređi

v. = vidi

vulg. lat. = vulgarnolatinski

ž. (r.) = ženski rod

Izvori i literatura

1. DDV = Boerio, Giuseppe. 1998/1856. *Dizionario del dialetto veneziano* (seconda edizione). Venezia: Giunti.
2. DEI = Battisti, Carlo; Giovanni Alessio. 1975. *Dizionario etimologico italiano*. Firenze: G. Barbèra editore.
3. DELI = Cortelazzo, Manlio; Paolo Zolli. 1991. *Dizionario etimologico della lingua italiana*. Bologna: Zanichelli.
4. ERHJ = Matasović, Ranko i dr. 2016. *Etimološki rječnik hrvatskoga jezika*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
5. ERHSJ = Skok, Petar. 1971–1974. *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika (I–IV)*. Zagreb: JAZU.
6. GDDT = Doria, Mario. 1987. *Grande dizionario del dialetto triestino*. Trieste: Meridiano.
7. GHR = Petračić, Franjo; Josip Kostić, Franjo Maiksner. 1875. *Gèrčko-hèrvatski rječnik za škole*. U Zagrebu tiskom Lav. Hartmána i družbe.
8. JE = Vinja, Vojmir. 1998–2004. *Jadranske etimologije. Jadranske dopune Skokovu etimologijskom rječniku (I–III)*. Zagreb: Školska knjiga – HAZU.
9. Jasinski, Mihail Nikitič. 1924. „Kada i na koji način je bio sastavljen kastavski statut?“. *Zbornik znanstvenih razprav*, III, str. 119–137.
10. Jasinski, Mihail Nikitič. 1926. „Zakoni grada Veprinca (Statut Veprinački)“. *Zbornik znanstvenih razprav*, 5, str. 248–295.
11. Jovanović, Kosana. 2016. „To live and die in Kvarner communes: a comparison of the Medieval statutes of Kastav, Veprinac and Mošćenice“. *Acta Histriae*, 24/2, str. 273–290.
12. Kadlec, Karel. 1914. „Mošćenický statut. Príspevek k seznání právnické řady chrovačské obce v Istrii ve stol. XV–XVIII.“. *Rozpravy České akademie*, I/53, str. 1–61.
13. Kuzmić, Boris. 2001. „Jezik Veprinačkog zakona (1507)“. *Fluminensia*, 1–2, str. 1–24.
14. Kuzmić, Boris. 2007. *Veprinački zakon 1507–2007* (Popratni prilog: Miroslav Bertoša). Veprinac: Župa sv. Marka ev. Veprinac – Mjesni odbor Veprinac – Matrica hrvatska ogranak Opatija.
15. Laginja, Matko. 1873/74. „Kastavski Ustav (1400–1661)“. *Pravo*, I/4–I/11 (pretisak u Munić 2000: 25–92).
16. LHR = Divković, Mirko. 1980/1900. *Latinsko-hrvatski rječnik za škole*. Zagreb: Troškom i nakladom Kr. hrvat.-slavon.-dalmat. zemaljske vlade. 2. izd. (Reprint izdanje 1980. Zagreb: Naprijed.)
17. Lisac, Josip. 2009. *Hrvatska dijalektologija 2. Čakavsko narječje*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.
18. Mandić, Oleg. 1955. „Osnove pravnog uređenja veprinačke općine u XVIII. stoljeću“. *Rad JAZU*, 306, str. 75–119.
19. Mandić, Oleg. 1956. „O prvom izdanju Kastavskog zakona“. *Historijski zbornik*, IX/1–4, str. 151–157 (pretisak u Munić 2000: 225–233).

20. Margetić, Anneliese. 1986–87. „Lo statuto di Castua in italiano (1706)“. *Atti Centro di ricerche storiche – Rovigno*, XVII, str. 239–259 (pretisak u Munić 2000: 237–257).
21. Margetić, Lujo. 1994a. „Kastavski zakon na njemačkom jeziku (XVIII. stoljeće)“. *Vjesnik Povijesnog arhiva Rijeka*, XXXV–XXXVI, str. 21–41 (pretisak u Munić 2000: 259–281).
22. Margetić, Lujo. 1994b. „Zakon Grada Kastva iz 1400.“ *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, 36, str. 283–308 (pretisak u Munić 2000: 283–310).
23. Margetić, Lujo. 1997. *Veprinački sudski zapisnici XVI. i XVII. stoljeća (Volčičev prijepis)*. Opatija: Katedra Čakavskog sabora Opatija.
24. Margetić, Lujo. 2006. *Srednjovjekovni zakoni i opći akti na Kvarneru. Mošćenički zakoni i statuti*. Knj. 1. Rijeka: Adamić – Zavod za kaznene znanosti Mošćenice Pravnog fakulteta u Rijeci.
25. Margetić, Lujo. 2007. *Srednjovjekovni zakoni i opći akti na Kvarneru. Veprinac, Kastav, Trsat*. Knj. 2. Rijeka: Adamić – Zavod za kaznene znanosti Mošćenice Pravnog fakulteta u Rijeci.
26. Mikuž, Ciril. 1927. „Notarnji ustroj avtonomnih mestnih obćin vzhodne Istre po kastavskem, veprinaškem in mošćeniškem statutu“. *Pravni vestnik*, VII/10–11–12, str. 137–163.
27. Milović, Đorđe. 1975. „Mošćenički statut iz 1637. godine“. *Godišnjak Pravnog fakulteta u Sarajevu*, 23, str. 113–140.
28. Milović, Đorđe. 1997. „Kazneno pravo Veprinačkog statuta iz 1507. godine“. *Vjesnik Državnog arhiva u Rijeci*, XXXIX, str. 287–314.
29. Munić, Darinko. 1985. „Prilog dataciji Kastavskog statuta“. *Problemi sjevernog Jadrana*, 5, str. 172–195
30. Munić, Darinko. 1986. *Kastav u srednjem vijeku. Društveni odnosi u kastavskoj općini u razvijenom srednjem vijeku*. Rijeka: Izdavački centar Rijeka.
31. Munić, Darinko. 2000. *Zakon Grada Kastva od letta 1400*. Kastav: Grad Kastav. [Zbornik Kastavštine, II.]
32. Munić, Darinko. 2002. *Kastav od najstarijih vremena do suvremenih dana*. Kastav: Grad Kastav. [Zbornik Kastavštine, X.]
33. PPPR = Mažuranić, Vladimir. 1908–1922. *Prinosi za hrvatski pravno-povjestni rječnik*. Zagreb: JAZU.
34. Raćki, Franjo. 1890. „Statut kastavski IV.; Statut veprinački V.“. *Monumenta historico-juridica Slavorum meridionalium* I., IV, str. 179–207, 209–216.
35. REW = Meyer Lübke, Wilhelm. 1911. *Romanisches etymologisches Wörterbuch*. Heidelberg: Carl Winter’s Universitätsbuchhandlung.
36. Simoniti, Vasko. 1994. „Statut Mošćenic iz leta 1616.“. *Acta Histriae*, III, str. 97–112.
37. Spicijarić Paškvan, Nina. 2014. „Talijanizmi u Kvaderni kapitula lovranskoga“. *Zbornik Lovranšćine*, 3, str. 113–136.
38. Strohal, Rudolf. 1910. „Statut veprinački (Novo ispravljeno izdanje s uvodom i tumačenjem)“. *Mjesečnik Pravničkoga društva u Zagrebu*, 36, str. 899–910.
39. Strohal, Rudolf. 1912. „Mošćenički Statut“. *Südslavische Revue*, I, str. 656–659, 693–696, 721–728, 747.

40. Strohal, Ivan. 1911. *Statuti primorskih gradova i općina. Bibliografički nacrt*. Zagreb: JAZU.
41. Šepić, Ante. 1953. „Jezik hrvatskih općinskih statuta istarskih i primorskih“. *Rad JAZU*, 295, str. 5–40.
42. Šepić, Ante. 1957. „Zākôn kaštëla Mošćeníc. Prijepisi njegovi, tekst i jezik“. *Rad JAZU*, 315, str. 233–285.
43. Trstenjak, Julija. 2021. „Svakodnevnı život Kastavštine – pogled iz srednjovjekovnih statuta“. *Zbornik Kastavštine*, XXIV, str. 11–29.
44. VG = Rosamani, Enrico. 1999. *Vocabolario giuliano dei dialetti parlati nella Venezia Giulia, in Istria, in Dalmazia, a Grado e nel Monfalcone*. Trieste: Lint.
45. Vladimirskij Budanov, Mihail Flegontovič. 1881. „Неизданные законы юго-западных славян. Законник города Каствы и закон общины Вепринской“. *Журнал Министерства народного просвещения*, 213, str. 93–124.
46. Vladimirskij Budanov, Mihail Flegontovič. 1882. „Zakonik grada Kastve i zakon općine Veprinske“. *Mjesečnik PDZ*, VIII, str. 118–123, 146–151, 181–187, 201–210, 327–344.
47. Zing = Zingarelli, Nicola. 2008. *Lo Zingarelli. Vocabolario della lingua italiana*. Bologna: Zanichelli.
48. Žic, Nikola. 1912. „Mošćenički statut“. *IX. program C. K. velike državne gimnazije u Pazinu za školsku godinu 1911. –1912*. Pazin: Naklada C. K. Gimnazije, str. 1–24.
49. Žontar, Josip. 1946. „Kastavščina in njeni statuti do konca 16. stoletja“. *Zbornik znanstvenih razprav Juridične fakultete*, XXI, str. 153–219 (pretisak u Munić 2000: 155–223).

Summary

CONTRIBUTION TO THE ANALYSIS OF ITALIANISMS IN THE LEGAL FIELD: RESOURCES FROM THE REGION OF LIBURNIA

Medieval laws are an important source for studying the culture and history of a particular area. In addition, they represent significant sources for dialectological research and research in the field of contact linguistics. This paper analyses the representation of Italianisms in three legal documents from the region of Liburnia: The law of the town of Kastav (1400), The Veprinac law (1507) and The law of the Mošćenice commune (1637). The aim is to excerpt and etymologically and lexicologically analyse a part of Italianisms from the semantic field of law. The term Italianism in this paper includes borrowings from Venetian and Italian. Paper aims to determine both immediate and distant etymology of lexemes.

Key words: Kastav, Veprinac, Mošćenice, statutes, laws, Italianisms